

Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu w latach 1975-2000

LESZEK WILCZYŃSKI

Każdy okrągły jubileusz jest dobrą okazją do refleksji i oceny dotychczasowej działalności. Uroczyste obchody 75-lecia istnienia Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, jednej z najstarszych – po odzyskaniu niepodległości – instytucji tego typu w kraju, pozwalają ogarnąć wysiłek i dzieło osób i przedsięwzięć naukowo badawczych i edukacyjnych podejmowanych w ostatnim dwudziestopięcioleciu oraz poszukiwania nowych form działalności, współpracy i zdobywania środków materialnych umożliwiających funkcjonowanie Archiwum, jako nowoczesnej placówki służącej Kościołowi i nauce polskiej.

Od dawna gromadzono archiwa w katedrach, klasztorach, kolegiatach i kościołach parafialnych. Szczególnym miejscem była katedra, przy której zbierane były zespoły akt biskupich i kapitulnych oraz konsystorskich. Zapewne podobnie było w Poznaniu, w pierwszej polskiej diecezji, gdzie przy katedrze od średniowiecza funkcjonowało archiwum. Jego dzieje omawiano szeroko w 1975 r. podczas złotego jubileuszu Archiwum, które zostało powołane w dniu 13 października 1925 r. dzięki staraniom bpa Stanisława Łukomskiego i archiwariusza diecezjalnego ks. Edmunda Majkowskiego¹. Kard. Prymas Edmund Dalbor ogłosił statut nowej instytucji – Archiwum Archidiecezjalnego, zaś jego pierwszym dyrektorem został wspomniany już ks. Majkowski, a po nim ks. Józef Nowacki, ks. Stefan Hain, ks. Marian Banaszak i obecnie ks. Konrad Lutyński.

¹ F. L e n o r t, *50 lat Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, „Poznańskie Studia Teologiczne”, tom 3, 1981, s. 319-329; Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu (AAP), sygn. KA 4387, Akta dotyczące działalności AAP w latach 1926-1935. Zob. także: F. L e n o r t, *Z dziejów organizacji i zasobu Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, tom 15, 1967, s. 5-90; M. B a n a s z a k i F. L e n o r t, *Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu*, w: *Dzieje Poznania i Województwa Poznańskiego w granicach z 1974 r. Informator o materiałach archiwalnych*, tom 2 pod red. C. Skopowskiego, Warszawa 1982, s. 237-487.

I. ZASOBY ARCHIWALNE

Zgodnie ze statutem *skarbiec*, czyli skład pewnej ilości dokumentów i aktów piśmiennych, bądź publicznych, bądź prywatnych – jak czytamy w „Encyklopedii staropolskiej ilustrowanej” Zygmunta Glogera – nasz zbiór archiwalny podzielony został na dwa podstawowe działy: staropolski i nowożytny. Pierwszy tworzą dokumenty pergaminowe (1231-1933) i papierowe (1253-1947) oraz księgi wpisów. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują archiwalia pochodzące z kancelarii biskupiej, kapitulnej i konsystorskiej. Akta biskupów poznańskich rozpoczynają się od 1439 r. Są też księgi i akta zakonów, szkół wydziałowych poznańskich (1781-1794), Akademii Lubrańskiego (1785-1787), kolegium penitencjarzy (1662-1797) i wiele innych.

Zasób okresu nowożytnego obejmuje akta od końca XVIII wieku, w tym akta biskupów i arcybiskupów poznańskich, konsystorza i kurii arcybiskupiej (1793-1973), Metropolitalnego Sądu Duchownego (1919-1939) i kapituły metropolitalnej (1793-1939). Posiada także archiwalia ważnych instytucji kościelnych, jak Arcybiskupie Seminarium Duchowne, archiwalia czasopism katolickich („Głos Katolicki”, „Wiadomości Duszpasterskie”), katolickich stowarzyszeń i zrzeszeń². W Archiwum zdeponowano także archiwalia Kawalerów Maltańskich. Są też archiwalia dokumentujące różne wydarzenia, które odbywały się w diecezji. Instytucja nasza zbierała materiały tworząc z nich osobne archiwum dotyczące dziejów Archidiecezji Poznańskiej w okresie okupacji hitlerowskiej. Dużym działem okresu nowożytnego są spuścizny osób prywatnych. Gromadzi Archiwum także nuty, grafikę i zdjęcia. I jak każde archiwum posiada miscellanea.

II. KOMPUTERYZACJA W AAP

Idąc z duchem czasu i chcąc sprostać wymogom współczesności staramy się – na miarę możliwości organizacyjno-finansowych – wdrażać w Archiwum komputeryzację. Już w 1986 r. pojawiły się u nas dwa nieduże co prawda komputery Amstrad CP 6128, które w owych latach były zupełnie pionierskim wprowadzeniem i zastosowaniem technik komputerowych w archiwach kościelnych. Szybki rozwój techniki sprawił, że już pod koniec 1987 r. zakupiono pierwszy komputer typu PC (Amstrad 1512), a w latach dziewięćdziesiątych stramer taśmowy i drukarki – najpierw atramentową a później laserową. Obecnie Archiwum Archidiecezjalne dysponuje 5 komputerami z procesorami Intel Pentium 150, 133 i 120 MHz, które pracują w programie Windows NT 3.51.

² *Archiwa polskie*, pod red. K. K o z ł o w s k i e g o, Warszawa 1998, s. 245.

Od 1996 r. nasze komputery są podłączone do sieci Internetu i razem z Seminarium Zagranicznym korzystamy ze wspólnego serwera łączącego nas z Poznańskim Centrum Komputerowym. Posiadamy też własną stronę www, na której, oprócz podstawowych wiadomości o poznańskim Archiwum, zamieściliśmy pełny wykaz ksiąg metrykalnych, katolickich i ewangelickich przechowywanych w naszej instytucji.

Pierwszy edytor tekstu zawdzięczamy ks. prof. Tomaszowi Węclawskiemu Dziekanowi Wydziału Teologicznego UAM, który w latach siedemdziesiątych wprowadzał technikę komputerową w środowisku naukowym księży naszej archidiecezji. Z czasem zaczęliśmy kupować coraz nowsze programy, które pozwoliły na zastosowanie komputerów nie tylko dla celów edytorskich, ale do tworzenia bazy danych. Od 1989 r. korzystaliśmy z programu Framework II, a dwa lata później udoskonalonego Framework IV, dzięki któremu wpisano 1714 część inwentarza zespołu akt ordynariatu (sygnatura OA). W tym samym czasie rozpoczęliśmy pracę w dBase II i następnie III+.

Na bazie zmodyfikowanego programu *Gens nostra*, autorstwa dra Rafała Prinke, stosowanego w Pracowni Genealogicznej Biblioteki Kórnickiej, rozpoczęliśmy indeksowanie ksiąg metrykalnych przechowywanych w naszym Archiwum. Obecnie wszystkie księgi parafialne miasta Poznania z przełomu XIX. i XX. wieku zostały już zindeksowane.

Zakupiony w ostatnich latach pakiet Microsoft Office stwarza większe możliwości. Zaprojektowany przez dra Tomasza Paluszyńskiego z Katedry Archiwistyki UAM program *Archiwum*, pozwala na skomputeryzowanie wszystkich naszych zbiorów. W programie tym, odpowiednio przystosowanym dla potrzeb Archiwum Archidiecezjalnego, rozpoczęto wpisywanie zespołu akt staropolskich. Obecnie nie możemy jeszcze w pełni wykorzystać możliwości tego programu ze względu na zbyt szczupłą obsadę personalną. Ostatnim naszym nabytkiem jest stacjonarny skaner. Ponieważ użytkowane przez nas komputery mają stosunkowo małą pamięć, pełne wykorzystanie skanowania będzie możliwe w niedalekiej przyszłości. Obecnie zlecono więc skanowanie inwentarzy archiwalnych profesjonalnej firmie *Mikrofilm Center* w Poznaniu. Na realizację tej inwestycji uzyskaliśmy pomoc Wydziału Kultury Urzędu Miasta Poznania³.

Wydaje się, że w dobie komputeryzacji i Archiwum nie zostaje w tyle, lecz staramy się wykorzystać i adaptować do rzeczywistości naszej instytucji potencjalne możliwości, jakie stwarza komputer w zakresie porządkowania i segregacji dokumentów, ksiąg i akt. Nie znaczy to wcale, że zaniedbujemy rutynowe, bieżące

³ Szerzej o komputeryzacji Archiwum zob.: K. L u t y ń s k i, *Wprowadzenie technik komputerowych w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, tom 70, Lublin 1998, s. 73-77.

czynności archiwistyczne, które wymagają najzwyczajniejszego *oka i szkiełka*, a które muszą być wykonywane zanim zapis pojawi się na ekranie monitora. Mamy nadzieję, że postęp i nowinki techniczne nie wyprzedzają za bardzo umiejętności personelu i nakładów pieniężnych, jakie należy przeznaczyć na działalność Archiwum, aby sprostać wezwaniom XXI wieku.

III. DZIAŁALNOŚĆ

I. KONSERWACJE

Obok fundamentalnych zadań każdego archiwum tj. gromadzenia, opracowania i udostępniania zbiorów, niezmiernie ważna jest ich konserwacja.

Trwałość dokumentów archiwalnych zależy nie tylko od jakości materiałów (rodzaj pergaminu, papieru czy farby drukarskiej), ale także od warunków, w jakich są przechowywane. Aby powstrzymać ujemne działanie czynników zewnętrznych należy stworzyć w pomieszczeniach archiwalnych możliwie najlepsze warunki, regulując temperaturę, światło, przepływ powietrza, ograniczając także dostęp niszczących owadów i mikroorganizmów.

W ostatnim ćwierćwieczu podjęto systematyczne działania konserwacyjne. Zaczynano od środków najprostszych tzn. regulacji magazynowej temperatury, wilgotności i światła. Najpierw założono na okna lniane, szare zasłony, jednak skuteczniejsze okazało się zastosowanie żaluzji metalowych, powlekanych plastykiem.

Póki co, założenie klimatyzacji przerastało i przerasta nasze skromne możliwości materialne, dlatego zapewnienie odpowiedniej temperatury w warunkach centralnego ogrzewania ograniczyliśmy do zamontowania na kaloryferach regulatorów dozowania ciepła. Trudniejsze okazało się utrzymanie odpowiedniej wilgotności. W pierwszej kolejności pozakładano w magazynach urządzenia pomiarowe. Prosty, acz skutecznym środkiem stało się częstsze zmywanie podłóg w pomieszczeniach, co chroniło zbiory przed kurzem a ponadto pozwalało utrzymać określony poziom wilgotności. Zainstalowane nawilżacze powietrza powodowały zbyt duże zapylenie, dlatego musieliśmy z nich zrezygnować (zapylenie pochodzące z zewnątrz, z elektrociepłowni na pobliskich Garbarach, okazało się największą zmurą całego Ostrowa Tumskiego; zamknięcie zakładu przyjęliśmy z ulgą, mając na uwadze nie tylko poznańskie zabytki).

Ważnym wydarzeniem w historii Archiwum Archidiecezjalnego było powstanie w 1976 r. pracowni introligatorsko-konserwatorskiej. Każdy z jej pracowników wyspecjalizował się w określonej dziedzinie: jeden zajął się opravami ksiąg, drugi konserwacją papieru. Odtąd praca nad zabezpieczeniem cennych dokumentów i ksiąg, zwłaszcza inkunabułów, mogła postępować systematycznie. Zaczęto więc od XIX i XX wiecznych Akt Biskupów Poznańskich, które po wstępnej konserwa-

cji oprawiano w grubą tekturę. Dużego wysiłku wymagały najstarsze zbiory archiwalne. Akta kancelarii biskupiej, zawierające księgi wpisów oraz wizytacji biskupich i inne, umieszczono w kilkudziesięciu pudłach z tektury, obciągniętej płótnem, aby uchronić je przed kurzem i uszkodzeniami mechanicznymi.

Najwięcej zniszczenia stwierdzono w zespole ksiąg metrykalnych, które pierwotnie przechowywane były w parafiach, często w nieodpowiednich, fatalnych warunkach. Trzeba było poprawić oprawy, wklejać luźne karty, wzmacniać papier, a często uzupełniać także ubytki. Zastosowano tu metodę laminacji na zimno i uzupełnianie ubytków przez wklejanie kawałków papieru i wzmacnianie stron bibułą japońską. W roku 1992 zakupiono nowe urządzenie, które pozwalało na uzupełnianie ubytków masą papierową.

Zabiegom konserwatorskim poddawano też same oprawy. Dotyczy to zwłaszcza kunsztownych opraw skórzanych, ok. 50 ksiąg z biblioteki króla Zygmunta Augusta. Zaczęto od oczyszczenia i nasączenia specjalnym środkiem skóry, aby ją uelastyczyć i uchronić przed pękaniem. Pamiętając o tym, że zabiegi nad konserwacją ksiąg i akt są żmudne i pracochłonne, liczba 500 pozycji poddanych tym zabiegom w ostatnim ćwierćwieczu jest powodem naszej wielkiej dumy i satysfakcji⁴.

2. MIKROFILMOWANIE

Ochrona zbiorów przed niszczeniem podczas licznych kwerend zdopingowała nas do uruchomienia pracowni mikrofilmowej. Początkowo korzystano z pomocy Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, natomiast w grudniu 1978 r. dzięki kontaktom z Towarzystwem Genealogicznym w Utah (USA), zorganizowano własną pracownię mikrofilmową. Do tego czasu korzystającym z Archiwum Archidiecezjalnego udostępniano oryginały dokumentów i ksiąg. W naszej pracowni działającej od 1973 r., zmikrofilmowano zespół ksiąg metrykalnych Archidiecezji Poznańskiej oraz archiwalia zespołu staropolskiego. Obecnie kwerendzista korzysta z mikrofilmów, oryginały dokumentów udostępnia się tylko w wyjątkowych przypadkach.

3. UDOSTĘPNIANIE ZBIORÓW

Od połowy lat siedemdziesiątych obserwujemy wyraźny wzrost zainteresowania kwerendzistów oraz przypadkowych osób korzystających z woluminów archiwalnych, metrykalnych i bibliotecznych. Aby nie zanudzić słuchaczy szczegółowy-

⁴ O pracach konserwatorskich pisał K. L u t y Ń s k i, *Profilaktyka i konserwacja archiwaliów w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu*, „Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny”, Poznań 1997, s. 31-33.

mi zestawieniami wystarczy powiedzieć, że w minionym 25-leciu liczba korzystających z zasobów archiwalnych waha się w granicach 1400-1500 rocznie. Sporo kwerend załatwianych jest drogą korespondencyjną. Zmniejszają się co prawda zagraniczne kwerendy archiwalne, ale metrykalne utrzymują się na nie zmienionym poziomie, do kilkudziesięciu rocznie. W krajowej korespondencji kwerendy metrykalne oscylują w przedziale 100 – 150, archiwalne do 60 rocznie.

IV. POPULARYZACJA ZASOBÓW ARCHIWALNYCH

Działalność popularyzatorska obejmuje sferę bezpośredniej i pośredniej obecności naszej instytucji w życiu naukowym i kulturalnym Poznania i Wielkopolski. Poniżej opisane zostaną niektóre jej przejawy.

1. SIEDZIBA SEKCJI TEOLOGICZNEJ POZNAŃSKIEGO TOWARZYSTWA PRZYJACIÓŁ NAUK

Szacowne mury Akademii Lubrańskiego, a obecnie Archiwum *dają gościć* Sekcji Historyczno-Prawnej Komisji Teologicznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, które tutaj odbywa swe posiedzenia i współdziała w organizowaniu konferencji, sympozjów i sesji naukowych. Konferencje gromadzą nie tylko historyków poznańskich, a ich tematyka obejmuje szeroki wachlarz zagadnień związanych z historią Kościoła i kultury w Polsce.

2. IMPREZY WŁASNE I WSPÓŁDZIAŁ W IMPREZACH NAUKOWYCH

12 czerwca 1978 r. Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu gościło uczestników Konferencji Sekcji Akt Wyznaniowych, będącej kontynuacją poprzedniej sesji krakowskiej. Tematem obrad była: *Działalność Kancelarii Urzędów i Instytucji okresu księgi wpisu*.

Z okazji złotego jubileuszu kapłaństwa ks. prałata dr Stefana Haina, byłego dyrektora Archiwum, prezesa Komisji Teologicznej w Poznaniu, odbyła się dnia 21 lutego 1979 r. uroczysta sesja, której część naukową poświęcono historiografii prymasów Polski.

W 1979 r. dyrekcja Archiwum wspólnie z Sekcją Historyczno-Prawną Komisji Teologicznej w Poznaniu zorganizowała posiedzenie naukowe poświęcone rękopisom iluminowanym Biblioteki Seminaryjnej w Poznaniu, w którym obok członków Sekcji i pracowników Archiwum udział wzięli badacze i zaproszeni przedstawiciele

z poznańskiego środowiska naukowego (z Instytutu Sztuki PAN oraz z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza). Warto nadmienić, że badania podjęte przez mgr Zofię Rozanow, ogłoszone po raz pierwszy na sesji, stały się cennym uzupełnieniem wydanego w 1971 roku I tomu *Dziejów Sztuki Polskiej. Sztuka polska przedromańska do schyłku XII w.* (w którym np. nie uwzględniono poznańskiego rękopisu Homiliarza św. Grzegorza, należącego do cenniejszych, jakie po wojennych stratach zachowały się w Polsce). Natomiast na specjalnie zorganizowanej wystawie można było wtedy obejrzeć cenniejsze rękopisy iluminowane przechowywane w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu.

Charakter rocznicowy miały dwa sympozja zorganizowane przez Archiwum Archidiecezjalne w roku 1980. Pierwsze, poświęcone zostało życiu i działalności arcybiskupa gnieźnieńskiego i poznańskiego Teofila Wolickiego w 150 rocznicę śmierci. Drugie, z okazji 450 rocznicy urodzin Jana Kochanowskiego. Uczestniczyli w nich członkowie Komisji Teologicznej oraz świeccy historycy kultury i literatury polskiej⁵.

W roku 1984 w Komisja Teologiczna przy współudziale Archiwum Archidiecezjalnego zorganizowała w sali PTPN konferencję naukową w 1000-lecie śmierci biskupa Jordana pt. *Początki kultury chrześcijańskiej w Polsce w X wieku*. Z kolei w sali PTPN w dniach 27-28 marca 1987 r. odbyło się I Poznańskie Seminarium Mediewistyczne, z udziałem historyków Polski i Niemiec. Na sesji zorganizowanej przez Komisję Teologiczną i Archiwum Archidiecezjalne, omawiano *Piaśtowskie pochówki w katedrze poznańskiej*.

W styczniu 1991 r. Archiwum Archidiecezjalne wspólnie z Instytutem Historii Sztuki UAM oraz Wydziału Nauki o Sztuce PTPN zorganizowało w swojej sali kolokwium naukowe na temat *Gotyckie i wczesnorenesansowe brązowe płyty nagrobne z Poznania i Szamotuł*.

Szerokim echem w środowisku historyków polskich odbiła się konferencja naukowa *Świat biskupa Jana Lubrańskiego*, w dniach 18-20 lutego 1999 r., z okazji 500-lecia ingresu ordynariusza do katedry poznańskiej. Trudu organizacyjnego podjęły się: Wydział Teologiczny UAM, Komisja Teologiczna PTPN oraz Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu. Trzeba przypomnieć, że była to pierwsza sesja naukowa Wydziału Teologicznego UAM, zorganizowana zresztą w 80 rocznicę powstania Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza. Szesnastu referentów (w tym dwóch z Italii) przedstawiło wystąpienia, które cieszyły się dużym zainteresowaniem (m.in. na sesji wystąpili profesorowie: Luigi Lotti, Jacek Wiesiołowski,

⁵ O pracach Archiwum w latach 1975-1980 zob. też: E. M i c h a ł s k a - R a t a j c z a k, *Sprawozdanie z działalności Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu za lata 1975-1977*, „Poznańskie Studia Teologiczne”, tom 3, 1981, s. 441-444; też za lata 1978 – 1980, tamże, tom 4, 1983, s. 643-648. Przy opracowywaniu niniejszego referatu korzystano również ze zbiorów pod nazwą Akta Własne AAP.

ks. Anzelm Weiss, ks. Hieronim Fokciński, ks. Konrad Lutyński, Ryszard Marciński, Alicja Karłowska-Kamzowa, Wojciech Suchocki

Przygotowano także okolicznościowe spotkanie uczestników konferencji w poznańskim Archiwum Archidiecezjalnym, podczas którego zaproszeni goście mieli okazję obejrzenia wystawy. Szczególne zainteresowanie wzbudziły m.in. mszał i brewiarz z czasów Jana Lubrańskiego oraz cenne dokumenty i archiwalia dotyczące życia i działalności biskupa w Poznaniu.

Nieco inny, bardziej roboczy charakter, miał referat i prezentacja eksponatów archeologicznych, jakie wydobyto w ubiegłym roku podczas wykopalisk przy kościele NMP. Zarys problematyki przedstawiła odkrywczyni palatium Mieszka I, prof. dr hab. Hanna Kocka-Krenz, w wystąpieniu pt. *Badania zespołu pałacowego na poznańskim Grodzie*. Również i tę imprezę przygotowaliśmy wspólnie z Sekcją Historyczną-Prawną Komisji Teologicznej PTPN. (20.10.1999r.). Była to – o ile mi wiadomo – pierwsza, tak obszerna prezentacja wyników prac archeologicznych, które wywołała wiele dyskusji na temat siedziby bpa Jordana, założeń obronnych potężnego grodu i kamiennych reliktów zespołu pałacowo sakralnego z 2 poł. X wieku.

3. POPULARYZACJA W KRĘGACH NAUKOWYCH I POZANAUKOWYCH

Właściwie każdej, organizowanej przez Archiwum Archidiecezjalne lub współorganizowanej przez nas konferencji naukowej, towarzyszyły okolicznościowe ekspozycje. Ponadto przygotowano także prezentacje zbiorów i cymeliów z okazji rocznic, spotkań i sympozjów.

Najczęściej były to wystawy profilowane, organizowane dla celów naukowo-dydaktycznych, przeznaczone dla studentów archiwistyki, historii sztuki, filologii klasycznej czy muzykologii. Na przykład w roku 1976 urządzono aż 12 ekspozycji.

W ramach udostępniania zbiorów Archiwum Archidiecezjalnego gościliśmy grupy rekrutujące się z wielu środowisk. Przeważają w nich studenci różnych wydziałów UAM oraz innych uczelni poznańskich. Często przyjeżdżają także zwiedzający spoza Wielkopolski. Byli nimi na przykład studenci z Instytutu Historii i Archeologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (1978, 1981 roku), uczestnicy Polonijnych Warsztatów Bibliotecznych (1991). W ostatnich latach prezentowaliśmy nasze zbiory pracownikom bibliotek (w tym *Biblioteki Raczyńskich*) i członkom Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania oraz indywidualnym gościom.

Osobną, acz istotną sferą popularyzacji stanowiły wypożyczenia archiwaliów poza instytucję, z okazji organizowania wystaw popularno-naukowych. I tak np. do Wielkopolskiego Muzeum Historycznego w Poznaniu wypożyczono w 1992 r. dokumenty związane z życiem i działalnością duszpasterską ks. prymasa Augusta Hlonda. Archiwum Państwowe w Poznaniu na swej wystawie (w 1995 r.) wyko-

rzystało dwie księgi Liber Visitationum Ecclesiae Posnaniensis oraz jedną księgę metrykalną. Natomiast bezcenny *Antyfonarz franciszkański* w kwietniu 1997 r. (z zachowaniem wszelkiej ostrożności) wzbogacił wystawę w Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie. Z kolei do Archiwum Diecezjalnego w Katowicach, *powędrowały* dokumenty związane z osobą bpa Stanisława Adamskiego, zasłużonego w wielu dziedzinach Wielkopolanina.

V. GROMADZENIE ZBIORÓW

Pamiętając, że głównym zadaniem każdego archiwum jest gromadzenie zbiorów, skrzętnie zbieramy nowe dokumenty i księgi (m. in. dlatego nieustannie borykamy się z ciasnotą w posiadanych pomieszczeniach)⁶.

Archiwum Archidiecezjalne powiększa swe zbiory głównie przejmując archiwalia (od instytucji kościelnych i parafii) a także spuścizny i darowizny. W minionym ćwierćwieczu cennymi a zarazem bardzo bogatymi archiwaliami, są akta po zmarłych arcybiskupach i biskupach poznańskich: Walentym Dymku, Antonim Baraniaku (częścią spuścizny po abpie są Acta Hlondiana), Franciszku Jedwabskim i Jerzym Stobie.

Równie obszerne są akta parafialne i dziekańskie, które przejęto w drugiej połowie lat 70, a także akta Sądu Metropolitalnego w Poznaniu.

Wiele cennych materiałów zawierają spuścizny po zmarłych księżach, wspomnę tylko niektóre z nich: Kazimierzu Karłowskim, Antonim Witkowiaku, Gerardzie Mizgalskim, Aleksym Wietrzykowskim, Stefanie Hainie, Ignacym Iglińskim, Stanisławie Nowakowskim i Ludwiku Bielerzewskim. Zawierają one obok korespondencji materiały i maszynopisy publikacji jak również, w przypadku ks. G. Mizgalskiego, cenne materiały dotyczące Consociatio Internationalis Musicae Sacrae (CIMS) m. in. III Sympozjum w Salzburgu w 1973 r. Bardzo obszerne materiały archiwalne przekazano po ks. kanoniku Zdzisławie Bernacie, pozwoliły nawet stworzyć osobny dział: Archiwum Poznańskiego Chóru Katedralnego.

Ze zbiorów ks. Kazimierza Karłowskiego został wyłączony, przygotowany do publikacji, egzemplarz jego pracy pt. *Z dziejów elekcji kapitulnej prymasa po rozbiorach Polski...* i umieszczony w księgozbiorze podręcznym.

Obfita korespondencja ks. infułata Aleksego Wietrzykowskiego, jego kazania i konferencje duchowe, w przyszłości mogą być materiałem badawczym w dziedzinie homiletyki i teologii pastoralnej.

⁶ K. Lutyński, *Dopływ materiałów archiwalnych z centralnych agend diecezji do archiwum diecezjalnego oraz nabytki*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, tom 62, 1993, s. 39-56.

W spuściźnie po ks. Stefanie Hainie wyróżnia się XV-wieczny kodeks zawierający zbiór homilii, a także odpisów statutów synodalnych, wśród których unikalne są statuty synodu diecezjalnego w Gnieźnie z 1414 roku.

W ostatnim czasie doszedł zbiór materiałów po naszym niezapomnianym dyrektorze, ks. profesorze Marianie Banaszaku.

Z innych ważnych nabytków wspomnieć należy o przekazanych nam w roku 1976 przez dr Krystynę Winowicz nutach i rękopisach księdza i kompozytora Józefa Surzyńskiego. Rok później powiększył się zbiór listów o korespondencję ks. Marcina Chwaliszewskiego, w tym pisma abpa Mieczysława Ledóchowskiego z 1877 r.

Nasze Archiwum przechowuje także akta złożone w depozycie przez instytucje nie tylko kościelne, ale i osoby prywatne. W bieżącym roku Juliusz hr. Ostrowski z Krakowa złożył zbiór korespondencji Związku Polskich Kawalerów Maltańskich. Rok wcześniej przejęliśmy z tegoż związku akta prezydialne Władysława hr. Ponińskiego z lat 1975-1992.

Wymienione archiwalia, ze względu na konieczność ich uporządkowań oraz zachowania odpowiedniej czułości czasowej nie są na razie udostępniane. W przyszłości – mamy nadzieję – staną się jednak polem poszukiwań dla badaczy różnych okresów.

VI. STAN I PERSPEKTYWY WSPÓŁPRACY ARCHIWUM Z INSTYTUCJAMI KOŚCIELNYMI I ŚWIECKIMI

Od dawna współpracujemy z wieloma instytucjami. Poza naturalnymi związkami z Arcybiskupim Seminarium Duchownym i Wydziałem Teologicznym UAM ścisłe kontakty wiążą nas z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim, szczególnie z Instytutem Geografii i Historii Kościoła w Polsce, z którym ścisła współpraca rozwijała się już w latach 70. i 80. Bliskie związki wiążą naszą instytucję z Archiwum Państwowym w Poznaniu, Wydziałem Historii UAM, Biblioteką Raczyńskich, Katedrą Archiwistyki Instytutu Historii, Instytutem Sztuki i Komisją Badań Regionalnych PAN w Poznaniu oraz bratnimi archiwami w Gnieźnie, Włocławku, Wrocławiu i Płocku.

Archiwum Archidiecezjalne współdziała z wydawnictwem Polskiego Słownika Biograficznego i Encyklopedii Katolickiej, opracowując biogramy postaci związanych z historią Kościoła w Wielkopolsce. Pracownicy naszej instytucji publikują artykuły w różnych periodykach naukowych, jak „Nasza Przeszłość” czy „Poznańskie Studia Teologiczne”

Ks. dr Konrad Lutyński uczestniczył w pracach Instytutu Literackiego PAN nad wydaniem materiałów biograficznych dotyczących Jana Kochanowskiego, co przydaje splendoru naszej instytucji.

W ostatnim ćwierćwieczu pracownicy Archiwum brali udział w sympozjach organizowanych przez Sekcję Historyczno-Prawną Komisji Teologicznej PTPN,

zwłaszcza za prezesury ks. prof. Mariana Banaszaka, oraz w zebraniach oddziału poznańskiego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich. Pracownicy Archiwum są członkami Stowarzyszenia Archiwistów Polskich, a ks. dr Lutyński jest członkiem Zarządu Głównego Stowarzyszenia Archiwistów Polskich.

VII. SAMOFINANSOWANIE

Skromne zasoby finansowe, hojnie uzupełniane przez darczyńców takich, jak m.in. ks. arcybiskup Marian Przykucki, ks. Ludwik Bielerzewski, ks. Konrad Kaczmarek, ks. Władysław Koperski, ks. Marian Magnuszewski pomagały Archiwum w zabezpieczeniu niezbędnych działań statutowych, przyczyniając się do utrzymania substancji materialnej i ludzkiej naszej instytucji. Za co w dniu naszego jubileuszu, wszystkim darczyńcom, także w tym referacie nie wymienionym tylko z braku czasu, wyraża serdeczne podziękowanie.

Sporym zastrzykiem ekonomicznym są coroczne edycje ściennego Kalendarza Katolickiego. Dwustronny kalendarz drukujemy od 1987 r. w nakładzie około 30 tys. egzemplarzy.

Próbowaliśmy wydawać reprodukcje ilustracji ze zbiorów średniowiecznych inicjałów iluminowanych i pieczęci.

Wielkim osiągnięciem edytorskim było wydanie w 1992 r. reprintsu bezcennej dla historyków Wielkopolski pracy Józefa Łukaszewicza *Opis historyczny kościołów parochialnych w dawnej diecezji poznańskiej* (1883 r.).

VIII. PRACOWNICY ARCHIWUM ARCHIDIECEZJALNEGO

Pracujemy w niewielkim 5. osobowym zespole, któremu – po ks. prof. Marianie Banaszaku – dyktuje ks. dr Konrad Lutyński (w ostatnim czasie na emeryturę odeszła s. mgr lic. Teresa Matea Florczak zmarłych wstanka i p. Roman Józefiak, którzy z wielkim oddaniem i poświęceniem pracowali w naszej instytucji).

Struktura etatowa przedstawia się następująco: mgr Agnieszka Dzikowska, archiwistka (do końca listopada br.), Bogusława Mruk, wpisy metrykalne do bazy komputerowej, Sławomir Leszczyński, intrologator i konserwator papieru, br. Piotr Jasiński, magazynier (zastąpił zmarłego br. Kazimierza Ścibka, oddanego całym sercem sprawie naszego Archiwum).

Archiwum angażuje też na prace zlecone, które wykonywane są półspołecznie, m. in. zasłużoną bibliotekarkę z Biblioteki Raczyńskich p. mgr Elżbietę Szymiłą, która opiekuje się naszymi zbiorami bibliotecznymi, p. mgr Sabinę Wróbel Kasprzycką, która zajmuje się inwentaryzacją nowych pozycji książkowych oraz p. Gabrieli Rutkowską, fotograf, która wykonuje pewne prace mikrofilmowe.

W dziale opracowań i odpowiedzialności za sekretariat jest ks. dr Leszek Wilczyński.

W 75-lecie naszej instytucji nie sposób nie wspomnieć szczególnie zasłużonych postaci, zwłaszcza ks. prof. Józefa Nowackiego, któremu jesteśmy wdzięczni za sporządzenie doskonałych inwentarzy naszych archiwaliów, wspaniałego znawcy Kościoła w Wielkopolsce, a także ks. prałata Stefana Haina, ks. prof. Mariana Banaszaka, znakomitego historyka, a także Mistrza i nauczyciela, który kładł podwaliny pod ciągle unowocześnianie zasobów techniki gromadzenia, opracowywania i wykorzystania zasobów naszego Archiwum.

Stałą praktyką pracujących w Archiwum jest przeżywanie każdego roku wspólnej Mszy św. za zmarłych dyrektorów i pracowników tak, jak to miało miejsce dzisiaj w katedrze.

Podtrzymujemy też miły zwyczaj wprowadzony przez ks. Banaszaka i gromadzimy się na uroczystościach z okazji Bożego Narodzenia i Wielkanocy. Są wtedy z nami byli pracownicy i zaproszeni goście.

Wielkim naszym pragnieniem jest aby w następnym ćwierćwieczu Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu doczekało się nie tylko powiększenia zbiorów i odpowiedniej aparatury, ale nade wszystko, by doczekało się powiększenia swojej powierzchni, by mogło prawidłowo i nowocześnie funkcjonować i lepiej służyć Kościołowi, nauce i społeczeństwu.